

Sprehodi po knjižnem trgu

Mojca Pišek

Jure Jakob: Hiše in drugi prosti spisi.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.

Foto: © Mike Crawford

Hiše in drugi prosti spisi je eno lepših literarnih presenečenj tega leta. Toliko bolj, ker je zrel prozni prvenec bržkone neupravičeno pričakovati od avtorja, katerega izrazno sredstvo je bilo doslej poezija – morda je proza od Jakoba toliko bolj nepričakovana prav zato, ker je izvrsten pesnik. Najboljši pesniki ponavadi niso zasloveli tudi kot izvrstni prozaisti, izjeme nemara potrjujejo pravilo.

Ob zbirki je najprej na mestu premislek, za zbirko česa pravzaprav gre. Nedvomno morebiten opis, da gre za zbirko proze, temeljito zavaja. Točnejše je opazanje, da gre za neko vrsto esejistike. Tako, pri kateri sta ključna avtobiografskost in spomin. Ne toliko zato, ker bi avtor potrdil, da je snov avtobiografska, ali zato, ker bi kaj takega moral storiti, pač pa zaradi načina pisanja, predvsem pa razmišljanja o snovi in zaradi načina njenega oblikovanja. Zavzema skrajno intimne prvoosebne poglede (skoraj nikoli stališč), ki so le deloma značilni za klasični esej. Od eseja v več pogledih odstopa, kot pa se mu približuje. Avtor se ne ustavlja na bolj ali manj običnih mestih družbene realnosti. Povedano natančneje – esejist mora globoko v sebi verjeti, da piše o temah, ki so družbeno relevantne in bodo zanimale širši krog bralcev. Jakob relevantne teme definira skozi lastno skrajno suvereno percepcijo »pomembnega«. Pomembne skozi avtorjevo optiko so: razlike med različnimi potmi, po katerih je kot otrok hodil v šolo, hoja kot taka (denimo samotni vzponi na

hribe), vrt, ki ga je podedoval od babice in katerega obdelovanje je vzljubil, hiše, v katerih je živel, nepozabno kolo, ki ga je vozil kot otrok, otroške igre, junaštva in potegavščine. Teme, o katerih bi se bržkone še najbolj spodobilo napisati prosti spis. Kar potrjuje, da je avtor v polno ne nazadnje zadel tudi z naslovom. V njegovih premišljevanjih ni nobenega naprežanja, da bi spotoma povedal še kaj obče veljavnega, če ne že kar intimno ali družbeno aplikativnega. Njegova refleksija izbranih tematik je morda prav zato toliko bolj relevantna, četudi prav nič esejistično »zagmašna«. Obdaja jo obstret samoumevne, a neobremenjene vzvišenosti nad visokimi tematikami eseja, saj ni videti, da bi se avtor okoli svoje »žanrske« izbire pretirano vznemirjal. Vse v teh zgodbah daje vtis avtorske sproščenosti v nujnosti ubesedovanja, kar seveda bralcu podarja nadvse lepo darilo: pripovedni fluid.

Hiše na neki način so proza, le da so v mnogo višji prestavi. Refleksije so namreč polne zgodbic in anekdot, te se zlivajo z refleksijo, potem se refleksija navadno osamosvoji, nato pa vajeti spet prevzame avtorjev naraven občutek za podajanje zgodbe – ali njenega zametka. A nobeno od besedil ne preraste v pravo pripoved. Če bi, bi morda brali zgodbo o otroških vragolijah s kolesom, v kateri bi se tako ali drugače primeril preobrat ali vsaj vrh, tako pa so vrhovi pri Jakobu refleksivne, lirične in filozofske pasaže. Prava oznaka za njegovo zbirko je lirično-refleksivna proza; Jakob na najboljši možen način združuje vse troje: pripoved, liriko in refleksijo. Tako denimo pripoveduje, »pesni« in razmišlja o poletju: »Čas, ki ni ničemur namenjen. Dnevi, ki se zlivajo eden čez drugega, kot da med njimi ni nobene prave ločnice. Oster rob med petkom in soboto ter tisti med nedeljo in ponedeljkom sta se stopila. V večeru ni nemirne in negotove slutnje zgodnjega jutra, noč je le skrita, mehka stran dneva, ki se kot val zapogne vase in takoj zatem spet vstane, kot da se ni nič zgodilo.«

Tako dolg premislek o žanru, v katerem piše Jakob, ni kritiški formalizem, saj tokrat žanr izjemoma veliko pove o kompleksnosti teh besedil, katerih ključna komponenta pa je vendarle preprostost – tista, ki jo lepo ponazarja prav besedna zveza prosti spis. Videti je, da si je Jure Jakob zadal, da nadgradi potencial prostega spisa, ki je gotovo podcenjen žanr, hkrati pa hvaležen: za prosti spis je zelo malo navodil in v resnici nima zelo trdnih pravil, kot to velja za fikcijsko pripoved, esej ali liriko. Zato tudi ni nenavadno, da v vse te druge zvrsti in žanre zlagoma drsi. Prosti spis je čista odsotnost vsakršne literarne definicije, kot edini žanr preizkuša vse možne literarne veččine, od daru za razmišljanje do daru za pripovedovanje. V tem smislu še malo ni najlažji, četudi sodi v osnovnošolski kurikulum, pač pa je v tej coni odsotnosti trdnih zvrstnih temeljev morda celo najtežji. Jakob preizkuša, kako pisati prosti spis danes, po desetletjih, ki so minila od prvih

prostih spisov, s katerimi so prišle stotine prebranih knjig, napisanih besedil vseh vrst in seveda življenjskih izkušenj. Kako biti odrasel otrok, kako v svet še naprej zreti s čudenjem, četudi zdaj nekaj malega več razume – ali pa vsaj lahko na slikovit, poetičen način pojasni svojemu bralcu.

Nobenega dvoma ni, da Jakob piše o zanimivih zadevah in da tako rekoč na vsaki strani o teh zadevah ugotovi kaj presunljivo resničnega, hladnokrvno natančnega. Tako denimo o svojih prvih poskusih z Marcelom Proustom ugotavlja: »Bral sem in gotovo nisem razumel finih ironičnih poudarkov, s katerimi igrivo nastavlja ogledalo različnim družbenim slojem. Izredne bistrosti, ostrega intelekta, ki se mu zdi velikokrat za malo, da bi v resnici kam zarezal, zato svojega rezila aristokratsko malomarno niti ne dvigne v zrak, ko bi lahko nasprotnika onemogočil že s samim bleščanjem napovedi, s predirljivostjo grožnje. Gotovo ne sijajne, mikroskopsko natančne, do ganljivosti hladnokrvne analize Swannove zaljubljenosti v Odette de Crecy.« To so besede, ki opišejo tudi Jakoba. Njegova analiza je sijajna, mikroskopsko natančna, do ganljivosti hladnokrvna, a vendarle čutna, takšna, da vzbuja srh na koži. Bolj kot »kaj« je pri Jakobu namreč pomemben »kako«. Jakoba odlikuje za pesnika morda vendarle ne preveč presenetljiva skrbna roka pri izbiri besed, skorajda kirurška jezikovna natančnost, s katero pove natančno to, kar želi, najsi gre za odstavke, večje dele besedila ali za manjše enote, zgolj stavke ali povedi: »Po zadnjih izbruhih poletne svetlobe, ki vse, česar se dotakne, ovije v čvrst in prožen obstret toplote, trajanja in nenehne prisotnosti, se pojavi jesen. Jesen je lep, zlat čas.« Jakobov slog določa podobarstvo – izbira takšnih besed, ki podobe v imaginaciji zgradijo nemudoma in trajno. Čisto tako, kot to počne kot pesnik.

Hiše in drugi prosti spisi so popolna literatura za bralce, ki imajo radi sugestivno, atmosfersko pisavo, ki ne potrebuje nujno tega, da bi govorila o čem zelo atraktivnem ali pomembnem, saj skozi slog subjektivno pomembno povsem avtonomno pretvarja v splošno pomembno, kar počne s kombinacijo avtorske ležernosti in ubesedovalnega zanosa. Knjiga bi šla mimo širše javnosti povsem neopaženo, če je ne bi iz hierarhično nepreglednega bazena subvencioniranih knjig potegnili nagrada kritiško sito, ki jo podeljujejo – kdo drug kot kritiki. *Hiše* so branje za zaprisežene bralce in k temu ni kaj dodati. Ne bo navduševala iskalcev »dobre zgodbe« ali iskalcev uporabne modrosti eseja – brez upoštevanja tistih, ki bi jo utegnili ugledati kot poglobljen vodič po slovenskih hribih (Jakob res, ampak res rad pohajkuje, sploh navkreber). Knjiga s svojo žanrsko izmuzljivostjo nagovarja dokaj širok krog potencialnih bralcev, a je svojevrstna lepota tudi v tem, da kakšna knjiga ostane majhna varovana tajnost ljubiteljev dobre literature.